

Περίληψη - Summary

Αλεξόπουλος Θεοχάρης: «Η προσωπική μονομαχία στο Βυζαντινό κόσμο (11ος - 15ος αι.)».

Η παρούσα μελέτη είχε ως κύριο στόχο της τη μελέτη του φαινομένου της μονομαχίας, όπως αυτό παρουσιάζεται πρωτίστως μέσα από τα γραπτά κείμενα βυζαντινών και ξένων συγγραφέων και δευτερευόντως μέσα από τη μελέτη περιγραφών μνημείων τέχνης, τα οποία αναπαριστούν ή, στην περίπτωση που έχουν καταστραφεί, αναπαριστούσαν σκηνές μονομαχίας. Έγινε απόπειρα κατηγοριοποίησης των περιπτώσεων που είχαν κοινά χαρακτηριστικά, καθώς και ανίχνευσης των κινήτρων των συγγραφέων και του τρόπου με τον οποίον παρουσίαζαν τις μονομαχίες.

Στο πρώτο από τα δύο μέρη, χρησιμοποιήθηκαν πηγές από την εποχή των αυτοκρατόρων της δυναστείας των Κομνηνών (1081-1185), ιδίως οι τέσσερις κύριοι ιστορικοί της περιόδου, ο Νικηφόρος Βρυέννιος, η Άννα Κομνηνή, ο Ιωάννης Κίνναμος και ο Νικήτας Χωνιάτης. Ερευνήθηκαν, επίσης, μαρτυρίες προερχόμενες από μη ιστοριογραφικές πηγές, όπως ρητορικά έργα, ποιήματα περιγραφές από έργα τέχνης και αγιολογικά κείμενα. Στη συνέχεια αναλύθηκαν περιστατικά μονομαχίας από την εποχή των αυτοκρατόρων της δυναστείας των Αγγέλων (1185-1204). Στο σημείο αυτό η μελέτη στράφηκε για πρώτη φορά στην έρευνα δυτικών πηγών, οι οποίες σχετίζονταν με στρατιωτικά γεγονότα που αφορούσαν το Βυζάντιο. Μερικές από τις αυτές τις πηγές ήταν ο Robert de Clari, η συνέχεια του χρονικού του Γουλιέλμου της Τύρου, το *Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi* και η *Estoire de Gurerre Sainte* του Αμβροσίου.

Στη συνέχεια ακολούθησε παράθεση περιστατικών μονομαχίας από τις πηγές της περιόδου της «εξορίας» της αυτοκρατορίας (1204-1261), όπου τα ευρήματα παραδόξως αποδείχθηκαν αρκετά περισσότερα απ' όσα αναμένονταν αρχικά. Πληροφορίες παρείχαν βυζαντινοί συγγραφείς όπως οι Γεώργιος Ακροπολίτης, Νικηφόρος Γρηγοράς, Θεόδωρος Σκουταριώτης, Εφραίμ Αίνιος, Γεώργιος Πελαγονίας, ενώ ο Νικήτας Χωνιάτης παρέμεινε σημαντική πηγή και για αυτή την περίοδο.

Η έρευνα κατέληξε με τις πληροφορίες για μονομαχίες που παρέχουν οι πηγές από την τελευταία περίοδο της βυζαντινής αυτοκρατορίας (1261-1453). Οι πληροφορίες αυτές προήλθαν από τις τελευταίες συγκρούσεις και μάχες που έδωσε ο βυζαντινός στρατός, όντας υπολογίσιμος αντίπαλος στο πεδίο της μάχης και καλύπτουν την περίοδο από τα μέσα

του 13^{ου} μέχρι και το α' τέταρτο του 14^{ου} αιώνα. Έκτοτε ο βυζαντινός στρατός έπαυσε να εμφανίζεται σε αφηγηματικές πηγές σε ικανούς αριθμούς ή σε μάχες εκ παρατάξεως, γεγονός που είχε ως συνέπεια να μην υπάρχουν πλέον ευκαιρίες για μονομαχίες.

Το δεύτερο μέρος της εργασίας κάλυψε διαφορετικές κατηγορίες μονομαχίας, όπως αυτές εμφανίζονταν στις πηγές. Οι κατηγορίες αυτές περιλαμβάνουν όλα τα είδη μονομαχίας που δεν απαντούν στο πεδίο της μάχης. Αρχικά εξετάστηκε η μονομαχία ως αθλητικό αγώνισμα και ως αγώνισμα επίδειξης δεξιοτήτων, τόσο στην εποχή των Κομνηνών, όσο και στην περίοδο που ακολούθησε μέχρι και την κατάλυση του κράτους από τους Οθωμανούς. Η σημασία αυτού του είδους μονομαχίας ακολούθησε αντίστροφη πορεία με εκείνη της αυτοκρατορίας. Όσο δηλαδή η αυτοκρατορία εξασθενούσε σε ισχύ και κύρος, αυξάνονταν οι περιπτώσεις αθλητικών μονομαχιών που απαντούσαν στις πηγές. Δεν παραλείφθηκαν επίσης οι αναφορές σε κονταρομαχίες και αθλητικές μονομαχίες που διεξάγονταν στις παρυφές του βυζαντινού κόσμου, σε περιοχές όπως η φραγκοκρατούμενη Κύπρος, η ενετοκρατούμενη Κρήτη και το φραγκικό Πριγκηπάτο της Πελοποννήσου.

Ακολούθησε η ανάλυση των εξαιρετικά σπάνιων, πλην αποδεδειγμένα υπαρκτών, περιπτώσεων δικαστικής μονομαχίας, ή μονομαχίας θεοκρισίας στη βυζαντινή αυτοκρατορία και ο συσχετισμός τους με τις πολυάριθμες περιπτώσεις που επιβίωσαν από τα κράτη της δυτικής Ευρώπης την ίδια περίοδο. Η έρευνα είχε ως στόχο τον εντοπισμό πιθανών ή μη σχέσεων της βυζαντινής ποινικής νομοθεσίας με νομικούς κώδικες των γερμανικών βασιλείων της βορειοδυτικής Ευρώπης των πρώιμων μεσαιωνικών χρόνων. Παρατέθηκαν, επίσης, όσες πληροφορίες έγινε δυνατό να εντοπιστούν σχετικά με μονομαχίες αυτού του είδους, από τη νομοθεσία γειτονικών κρατών του Βυζαντίου, όπως η Σερβία του Στεφάνου Δουσάν.

Εν συνεχεία αναλύθηκαν μονομαχίες από βυζαντινά ή άλλα κείμενα γραμμένα στην ελληνική, χωρίς όμως τη συμμετοχή βυζαντινών πολεμιστών. Τέτοιες ήταν οι μαρτυρίες της Άννας Κομνηνής, του ανωνύμου συγγραφέα του χρονικού των Τόκκων και του Λαόνικου Χαλκοκονδύλη.

Τελευταίες αναφέρθηκαν, σε ξεχωριστό κεφάλαιο, οι απόψεις βυζαντινών θεολόγων και ανθρώπων της εκκλησίας σχετικά με τις μονομαχίες. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η μεταφορική χρήση τους στα θεολογικά κείμενα προκειμένου να παρομοιασθεί η πάλη του ενάρετου χριστιανού με τον διάβολο. Επιβεβλημένη επίσης κρίθηκε η παρουσίαση και ανάλυση, συνοπτικά, των όπλων και των μέσων που χρησιμοποιούνταν στις μονομαχίες. Σε ένα ξεχωριστό κεφάλαιο, τέλος, παρουσιάστηκε μία ξεχωριστή περίπτωση μονομαχίας από το έργο ενός μεταβυζαντινού συγγραφέα, του Θεοδώρου Σπανδούνη, η οποία κατέστη

εξαιρετικά δύσκολο να κατηγοριοποιηθεί, εξαιτίας ιδιομορφιών που παρουσίαζε.

Η μελέτη αυτή κατέληξε με την ανακεφαλαίωση των συμπερασμάτων των επί μέρους κεφαλαίων. Ιδιαίτερης σημασίας υπήρξε η κατηγοριοποίηση των διαφορετικών ειδών μονομαχίας και η ερμηνεία των λόγων για τους οποίους η μονομαχία είχε διαφορετική αντιμετώπιση και εξέλιξη στο Βυζάντιο απ' ό,τι στη δυτική Ευρώπη και στη Μέση Ανατολή.

Alexopoulos Theoharis: «Single combat in Byzantine world (11th to 15th centuries)».

The main purpose of the present thesis was to study the phenomenon of single combat, primarily through the writings of Byzantine and foreign writers, and secondarily through the study of descriptions of surviving art monuments, when they represent duel scenes. An attempt was made to classify cases with common features, as well as to trace the authors' motives and the different ways they presented the cases of duels.

In the first of the two parts, sources from the era of the emperors of the Komnenian dynasty (1081-1185) were used, especially from the four main historians of the period, namely Nikephoros Bryennios, Anna Komnene, Ioannes Kinnamos and Niketas Choniates. Testimonies from non-historiographical sources, such as rhetorical works, poems describing works of art and hagiological texts, were also investigated. Subsequently, duel incidents from the era of the emperors of the Angeloi dynasty (1185-1204). At this point the research turned for the first time in the study of western sources, which were related to military events concerning Byzantium. Some of the sources used were the chronicle of Robert of Clari, the french continuation of the Chronicle of William of Tyre, the *Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi* and Ambrosius' *Estoire de Gurerre Sainte*.

Afterwards followed a presentation of duel incidents taken from the sources of the period of the empire in exile (1204-1261), where the findings paradoxically proved to be far more than originally expected. Information was provided by Byzantine writers such as Georgios Akropolites, Nikephoros Gregoras, Theodoros Skoutariotes, Efraim Ainiot, Georgios of Pelagonia, while Niketas Choniatis remained an important source throughout this period as well. The research was concluded with information about duels provided by sources from the last period of the Byzantine Empire (1261-1453). This information came from the last conflicts and battles in which the Byzantine army appeared as a prominent opponent in the battlefield and

covered the period spanning from the middle of the 13th to the last quarter of the 14th century. Since then, the Byzantine army ceased to appear in narrative sources in capable numbers in pitched battles. The result was that no more opportunities for single combat appeared thereafter.

The second part of the thesis covered different categories of dueling as they appeared in the sources. These categories include all kinds of single combat that do not fit in the battlefield. Initially, the duel was considered as a sports event and as a display of skills event, both in the Komnenian era and the period that followed, until the Empire was dismantled by the Ottomans. The significance of this type of duel followed a course opposite than that of the Empire. As the Empire weakened in strength and authority, the cases of sporting duels that were occurring in the sources increased. References to events and sporting duels that took place on the outskirts of the Byzantine world, in areas such as the Frankish realm of Cyprus, Venetian Crete and the Frankish Principality of the Peloponnese, were also included.

An analysis of the extremely rare, but proven, cases of judicial duel in the Byzantine empire and their correlation with the numerous cases that survived from Western European states during the same period followed. The purpose of the research was to identify possible or not links of Byzantine law with legal codes of the German kingdoms of north-western Europe during the early medieval times. Also, relevant information that could be found about such duels in the neighboring states of Byzantium, such as Serbia of Stephen Dushan, was also cited.

After that, single combat events taken from Byzantine or other texts written in Greek without the participation of Byzantine warriors were analyzed. Such were the testimonies of Anna Komnene, the anonymous author of the Chronicle of the Tokkoi and Laonikos Chalkokondylis.

In the last chapter, the views of Byzantine theologians and church people concerning single combat were mentioned. Of particular interest is its metaphoric use in theological texts in order to represent the struggle of the virtuous Christian with the devil. The weapons and other means used in single combat, were also noted and described.

Finally, in a separate chapter, a special case of a duel, which was extremely difficult to categorize, taken from the work of a post-Byzantine writer, Theodoros Spandounis, was presented.

This study ended with a summary containing the conclusions of the individual chapters. Of particular importance was the categorization of the different types of duel and the interpretation of the reasons why single combat had a different attributes and evolution in Byzantium than in western Europe and the Middle East.